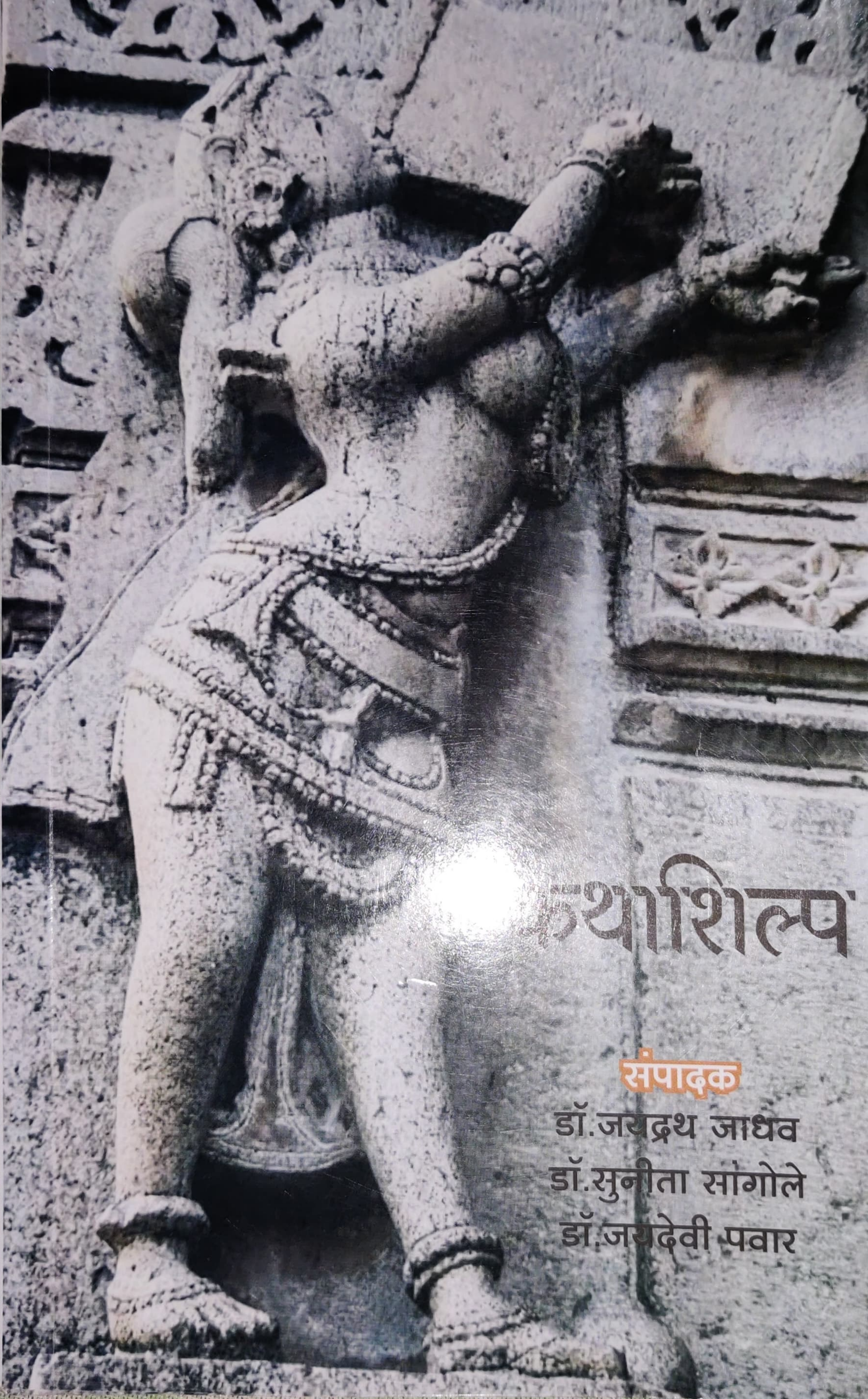

कथाशिल्प

संपादक

डॉ.जयद्रथ जाधव

डॉ.सुनीता सांगोले

डॉ.जयदेवी पवार

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
यांच्या अभ्यासक्रमास अनुसरून व अभ्यास मंडळाच्या मान्यतेने
बी.ए. प्रथम वर्ष मराठी (ऐच्छिक) या विषयासाठी नेमण्यात आलेले
पाठ्यपुस्तक (सत्र पहिले - अभ्यासपत्रिका पहिली)

कथाशिल्प

(आधुनिक मराठी कथा वाङ्मय)

संपादक

डॉ. जयद्रथ जाधव
(शिवाजी महाविद्यालय, रेणापूर, जि. लातूर)

डॉ. सुनीता सांगोले
(दयानंद कला महाविद्यालय, लातूर)

डॉ. जयदेवी पवार
(कै. व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय, बाभळगाव, जि. लातूर)

अभय प्रकाशन, नांदेड

कथाशिल्प

(आधुनिक मराठी कथा वाङ्मय)

प्रथमावृत्ती
१२/०७/२०१९

© सर्वहक्क
कुलसचिव,
स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ,
नांदेड

प्रकाशक
अभय कोटलवार
अभय प्रकाशन,
११२,'नंदादीप',
विवेक नगर, नांदेड - ४३१६०५
दूरध्वनी : ७०२०१०१६३५
ईमेल - abhaynanded@gmail.com

मुखपृष्ठ मांडणी
पराग महाजन

वितरक
अभय पुस्तक भांडार
महावीर चौक, नांदेड - ४३१ ६०१
फोन : ०२४६२-२४०२६५

मुखपृष्ठ छायाचित्र
श्री. सुरेश जोंधळे

मूल्य : ७०/-

अक्षर जुळवणी
राघवेंद्र रायेवार

मुद्रक
पराग ऑफसेट
श्रीनगर, नांदेड

ISBN No.- 81-87006-51-X

"आपण विद्यार्थ्यांहून श्रेष्ठ व निराळे आहोत किंवा आपले स्थान वरचे आहे ही जाणीव न ठेवता आपण त्यांचे एक स्नेही व सहकारी आहोत असे समजून एकरूप होण्याची, त्यांच्या जीवनाचे अविभाज्य अंग बनण्याची आवश्यकता आहे. अशा प्रकाराचा शिक्षक मुलांना चांगल्या प्रकारचे शिक्षण देऊ शकेल. मी स्वतःला पुढील प्रमाणे प्रश्न विचारायला आरंभ केला. मी स्वतःवर जितके प्रेम करतो तितकेच विद्यार्थ्यांवर करू शकेन काय? मी स्वतःला जशी क्षमा करतो, तशी विद्यार्थ्यांना त्यांच्या चुकीबद्दल क्षमा करू शकेन काय? त्यांच्या सुखदुःखात मी सहभागी होऊ शकेन काय? मुलांच्या जीवनातील सर्व अवस्थांत मी त्यांच्याशी पूर्णपणे एकरूप होऊ शकेन काय? मी हे करू शकेन, असे मला वाटले आणि समर्पणाच्या भावनेतून मी शिक्षकाचे काम स्वीकारले."

- स्वामी रामानंद तीर्थ

मराठी अभ्यास मंडळ
स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

प्रा. डॉ. केशव सखाराम देशमुख
अध्यक्ष तथा मराठी विभागप्रमुख, स्वा.रा.ती. मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
डॉ. पृथ्वीराज तौर
मराठी विभाग, स्वा.रा.ती. मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
डॉ. राजकुमार मस्के
मराठी विभागप्रमुख, महाराष्ट्र उदयगिरी महाविद्यालय,उदगीर, जि. लातूर
डॉ. मार्तंड कुलकर्णी
मराठी विभाग, सरस्वती विद्यामंदिर कला महाविद्यालय, किनवट, जि. नांदेड
डॉ. मथू सुरेश सावंत
मराठी विभाग, पीपल्स कॉलेज, नांदेड
डॉ. सा. द. सोनसळे
मराठी विभाग, कै. रमेश वरपूडकर महाविद्यालय, सोनपेठ, जि. परभणी
डॉ. पंढरीनाथ धोंडगे
मराठी विभाग, ज्ञानोपासक महाविद्यालय, जिंतूर, जि. परभणी
डॉ. बी. बी. खंदारे
मराठी विभागप्रमुख, बहिर्जी स्मारक महाविद्यालय, वसमत, जि. हिंगोली
डॉ. जयद्रथ जाधव
मराठी विभागप्रमुख, शिवाजी महाविद्यालय, रेणापूर, जि. लातूर
डॉ. विठ्ठल जंबाले
मराठी विभागप्रमुख, देगलूर महाविद्यालय, देगलूर, जि. नांदेड
प्रा. डॉ. शैलेंद्र लेंडे
मराठी विभागप्रमुख, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर
डॉ. वंदना महाजन
संचालक, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे
डॉ. सुनीता सांगोले
मराठी विभाग, दयानंद कला महाविद्यालय, लातूर
अरविंद जगताप
१ बी ४०२, न्यू दिंडोशी म्हाडा कॉम्प्लेक्स, मालाड (पू.) मुंबई - ९७
फ. मुं. शिंदे
८३, यमुना, महात्मा गांधी नगर, पद्मपुरा, औरंगाबाद - ५

शुभेच्छा

बदलता विद्यार्थीवर्ग आणि बदलते शिक्षण यांचा एकसंध विचार करत मूल्यात्मक ज्ञानाची गरज ओळखून भाषा, साहित्याचा तसेच संस्कृतीचा विचार अभ्यासक्रमात मध्यवर्ती असायला हवा. कारण, काळाची दृष्टी बदललेली आहे. तसेच विद्यार्थ्यांची अभिरुचीही बदललेली आहे. या अनुषंगाने एकूण अभ्याससाधनांची रचना बदलायला हवी. 'विविधता' ही आपल्या अभ्यासक्रमांची ओळख असायला हवी. या दृष्टीने, मराठी भाषा आणि साहित्याच्या या नव्या अभ्यासक्रमांची मांडणी केलेली आहे. जी मांडणी एकंदर विद्यार्थीकेंद्री असून या विद्यापीठाच्या अशा पाठ्यपुस्तकांमधून तसेच याप्रकारच्या संपादनांमधून सरळपणे जाणवते ! म्हणूनच, या पाठ्यपुस्तकांचे अध्ययन करणाऱ्या सर्व विद्यार्थ्यांसह सर्व शिक्षकांना या निमित्त माझ्या हार्दिक शुभेच्छा !

डॉ. उद्धव भोसले
कुलगुरु
स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ,
नांदेड

संपादकीय

मराठी ऐच्छिक पदवी प्रथम वर्षाचा नवीन अभ्यासक्रम जून २०१९ पासून सादर होत आहे, याचा आम्हाला आनंद आहे. अभ्यासक्रम बदलाची प्रक्रिया ठराविक अंतराने सुरू असते. प्रस्तुत अभ्यासक्रम निश्चित करताना 'विद्यापीठ अनुदान आयोग', महाराष्ट्र शासनाचे भाषाविषयक धोरण, मा. कुलगुरू महोदयांचे मार्गदर्शन लक्षात घेऊन विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक-मानसिक क्षमतांचा विचार केला आहे. विद्यार्थ्यांची एक मानसिक समज असते, ती समज या अभ्यासक्रमातून पुढे घेऊन जाता आली पाहिजे. यामुळे अध्ययन-अध्यापनाच्या प्रक्रियेला गती मिळते. अभ्यासक्रम बोजड न वाटता तो जीवनाचा भागीदार आणि मार्गदर्शक वाटतो. ही एक मोठी प्रक्रिया आहे. यालाच आपण 'ज्ञानकेंद्री', 'विद्यार्थी केंद्री' अभ्यासक्रम म्हणतो. भाषाविषयाचा अभ्यासक्रम अध्ययन-आकलन, आस्वाद-प्रत्यय आणि नवनिर्मीतीक्षम असावा. यासाठी विद्यार्थ्यांकडील परिचित मानसिकतेला साद घालत विषयाबद्दलची रुची वाढवता येते. हे साध्य झाले की विद्यार्थी विषयात रमतो. तो पुढे चालून विषयाला नवी दिशा देऊ शकतो, म्हणून अभ्यासक्रमात एक सुसंगती आवश्यक असते. अभ्यासक्रम हे विद्यार्थ्यांच्या आकलनाच्या कक्षेत येणारे, ज्ञानात्मक आणि सर्जनशीलतेकडे वाटचाल करणारे असले पाहिजे.

पदवीच्या प्रथम अभ्यासपत्रिकेमधून कथावाङ्मयाचा परिचय करून देण्याचा प्रयत्न आहे. अकरावी-बारावीच्या अभ्यासक्रमातून विद्यार्थ्यांना कथा, विनोदी लेख, कविता यांची ओळख झालेली असते. 'गद्य' म्हणजे कथा तर 'पद्य' म्हणजे कविता असे तो स्पष्टपणे सांगू शकतो. या नवीन अभ्यासक्रमात कथा वाङ्मयप्रकाराचा समावेश केला आहे. यामुळे हा अभ्यासक्रम पूर्वीच्या अभ्यासक्रमांसारखाच आहे, असे विद्यार्थ्यांना वाटल्यामुळे त्यातून एक मानसिक आधार मिळेल. मागील वर्षाच्या अभ्यासक्रमाशी सांधा जुळवत नवीन अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये साध्य करता येतील. कथा वाङ्मयाचा परिचय दृढ होईल. कथा वाङ्मयाच्या प्रकारातील वामन चोरघडे यांची लघुकथा प्रथम निवडली आहे. कथेला 'स्व'रूप प्राप्त करून देण्यात चोरघडे यांचा महत्त्वाचा वाटा आहे. म्हणून कथेच्या प्रकारातील लघुकथा, रूपककथा, विनोदी कथा, नवकथा, ग्रामीण कथा, दलित कथा, सत्यशोधकी जाणिवेची कथा, स्त्रीविषयक कथा, विज्ञान कथा, मुस्लीम जाणिवेची कथा इ. प्रकार निवडले आहेत.

या सर्व कथाप्रकारांच्या अभ्यासातून विद्यार्थ्यांना कथा वाङ्मयाचा परिचय होईल. प्रत्येक कथा घटकातील वेगळेपण लक्षात येईल. समाज, संस्कृती, प्रदेश, भाषा यांची जाणीव होईल अशी भूमिका अभ्यास मंडळाची आहे. या भूमिकेचे विद्यार्थी, प्राध्यापक, अभ्यासक स्वागत करतील अशी आशा आहे.

हा अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तके निर्दोष व्हावी म्हणून सतत मार्गदर्शन करणारे मानवविज्ञान विद्याशाखेचे अधिष्ठाता प्राचार्य डॉ. जे.एम. बिसेन, मराठी अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष प्रा. डॉ. केशव सखाराम देशमुख, अभ्यास मंडळाचे सर्व सदस्य, संपादक मंडळातील डॉ. सुनीता सांगोले, डॉ. जयदेवी पवार आणि प्रकाशक अभय कोटलवार या सर्वांचे आभार.

- डॉ. जयद्रथ जाधव

अनुक्रमणिका

		पृ.क्र.
१. अतिथी देवो भव!	वामन चोरघडे	११
२. मोत्याचे पीक	वि. स. खांडेकर	१९
३. किडलेली माणसं	गंगाधर गाडगीळ	२३
४. विलायती पीक	शंकर पाटील	३०
५. वाळवण	रा. रं. बोराडे	३८
६. निर्वासित	अविनाश डोळस	४७
७. कुऱ्हाडीचे दांडे	श्रीराम गुंदेकर	५२
८. वारसा	सानिया	५९
९. शुद्ध बीजापोटी	रेखा बैजल	७०
१०. बरकत	साहिल शेख	७७